
WSTĘP DO KATALOGU ARCHIWUM ZYGmunTA MYCIELSKIEGO*

Archiwum Zygmunta Mycielskiego, przechowywane w zbiorach Zakładu Rękopisów Biblioteki Narodowej w Warszawie, jest jedną z największych kolekcji archiwalnych pośród spuścizn odziedziczonych po kompozytorach polskich XX wieku. Stanowi ono niemal całościowy dorobek twórcy wybitnego polskiego kompozytora, pisarza, eseisty muzycznego¹. Obejmuje on – obok rękopisów muzycznych – rękopisy literackie (w tym manuskrypty unikatowych dzienników), dokumenty osobiste, kalendarzyki, publicystykę muzyczną, obfitą korespondencję (ok. 4000 listów do i od kompozytora oraz różnych osób do różnych²), dokumentację działalności organizacyjnej i publicznej Mycielskiego oraz materiały odzwierciedlające jego kontakty z wieloma twórcami i intelektualistami swojej epoki (m.in. rękopisy i maszynopisy utworów Jerzego Andrzejewskiego, Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego i Pawła Hertzka).

W toku badań prowadzonych w latach 2013–2016 przez muzykologów i historyków zajmujących się dziełem, myślą i recepcją postaci i twórczości Zygmunta Mycielskiego, m.in. w pracy badawczej niżej podpisanego prowadzonej w Instytucie Muzykologii Uniwersytetu Warszawskiego, pojawiła się konieczność uzupełnienia i wzbogacenia wstępu do niniejszego katalogu, czego przejawem jest prezentowany aktualnie wywód.

Zygmunt Mycielski w sporządzonym w trzech egzemplarzach rękopiśmiennym testamentie z 26 IV 1984 roku³ uczynił wykonawcami woli (i zarazem prawnymi depozytariuszami) w zakresie swojego dzieła – muzykologów Barbarę i Jana Sęszewskich. Pod opiekę badaczy kompozytor przekazał rękopisy i wydania muzyczne, rękopisy inne (w tym manuskrypty dzienników oraz innych pism literackich i publicystycznych), a także gromadzone przez siebie przez wiele lat książki oraz nuty innych autorów.

Pozostała spuścizna, obejmująca rzeczy osobiste, meble, kilka obrazów, fotografie, rękopisy i pamiątki dotyczące rodziny Mycielskich, jak również zaprzyjaźnionych i spokrewnionych z Mycielskimi rodów arystokratycznych, trafiła do Elżbiety Stojowskiej z d. Mycielskiej (1932–1996), córki najstarszego brata kompozytora, Franciszka Mycielskiego (1899–1977), która jednocześnie stała się główną spadkobierczynią oraz właścicielką praw autorskich w zakresie dzieła Mycielskiego⁴. Wybór depozytariuszy nie był przypadkowy, bowiem doktor⁵ Jan Stęszewski (1929–2016), wybitny etnomuzykolog i działacz życia muzycznego, w latach 1973–1979 prezes Związku Kompozytorów Polskich, pozostawał ówczasie w aktywnym kontakcie intelektualnym z kompozytorem, popularyzując z wielką energią jego postać i twórczość. Zygmunt Mycielski miał tym samym pewność, iż spuścizna ta nie tylko nie ulegnie rozproszeniu (co było bardzo prawdopodobne w ówczasie bardzo trudnej sytuacji politycznej w Polsce), ale także zostanie rzetelnie uporządkowana i włączona w zakres badań muzykologa (czego dowodem było m.in. wydanie po latach przez Jana i Barbarę Stęszewskich *Niby-dziennika ostatniego*). Kompozytor pozostawił depozytariuszom prawo wyboru księżnicy jako ostatecznego miejsca przeznaczenia jego dzieła, zastrzegł jednak, iż akt ten może dokonać się nie wcześniej niż 1 I 2001 roku. Depozytariusze dokonali pierwszego etapu uporządkowania spuścizny, jak również wzbogacili kolekcję o wiele obiektów korespondencyjnych (lub ich kopii) – dzięki zgodzie korespondentów Mycielskiego (bądź spadkobierców tychże osób) na odesłanie listów Mycielskiego i włączenie ich do kolekcji⁶. Po śmierci Elżbiety Stojowskiej spadkobierczynią i właścicielką praw do spuścizny kompozytora stała się jej siostra, Zofia Mycielska-Golik, która podjęła się trudu wydania trzech pierwszych tomów dziennika kompozytora, a także opublikowania w czasopiśmie wyborów jego korespondencji z różnymi postaciami. W latach 2012–2014 spadkobierczyni wyraziła zgodę na przekazanie przez państwa Barbarę i Jana Stęszewskich spuścizny w darze Bibliotece Narodowej, uzupełniając zbiór o korespondencję jaką kompozytor kierował do niej oraz Elżbiety i Andrzeja Stojowskich.

Decyzja powierzenia Bibliotece Narodowej (Zakład Rękopisów) spuścizny kompozytora wydaje się być zgodna z intencją samego twórcy, bowiem w Bibliotece spoczywają już inne inedita Mycielskiego, zakupione od kompozytora w latach 1974–1986: zbiór 18 rękopisów muzycznych⁷, 746 listów (z lat 1935–1969) kompozytora do Marcelle de Manziarly⁸ oraz

134 listy (z lat 1914–1915) dowódców i członków Legionów Polskich (m.in. Józefa Piłsudskiego i Kazimierza Sosnkowskiego) kierowane do stryja kompozytora, Jerzego Mycielskiego⁹. Wielkie znaczenie miał tu niewątpliwie również fakt, iż Biblioteka Narodowa od lat gromadzi obfite archiwa dotyczące rodów arystokratycznych i polskiej inteligencji (krajowej i emigracyjnej).

Archiwum Zygmunta Mycielskiego obejmuje obecnie 125 woluminów rękopisów, w tym 33 woluminy rękopisów muzycznych. Osobny zbiór stanowi 15 woluminów zawierających ikonografię (m.in. grafiki Józefa Mehoffera i Ludwika Pugeta, fotografie), zaproszenia, wycinki prasowe z artykułami Mycielskiego, druki ulotne, wydane partytury z autografami ich twórcy i listami wybitnych odbiorców dzieła kompozytora (materiały te zostaną przekazane odpowiednim komórkom Biblioteki Narodowej – Zakładom Dokumentów Życia Społecznego, Ikonografii, Informacji Naukowej oraz Zbiorów Muzycznych).

Zygmunt Mycielski (urodzony w 1907 roku w Przeworsku, zmarły w 1987 roku w Warszawie) pochodził ze słynnego, sięgającego xv wieku, rodu arystokratycznego, którego liczni przedstawiciele zasłużyli się na polu mecenatu artystycznego, dyplomacji, nauki i sztuki. Siedzibą jego rodziny był dwór w Wiśniowej, wsi położonej ok. 30 kilometrów na południowy zachód od Rzeszowa. Atmosfera licznych dyskusji, spotkań artystycznych (m.in. regularnych plenerów z udziałem kapistów)¹⁰, społecznikowskie ideały i swoboda poruszania się w obrębie kultury francuskiej, wpłynęły na późniejsze wybory twórcze Zygmunta Mycielskiego. Przyszły kompozytor ukończył szkołę średnią w Krakowie, równolegle ucząc się muzyki u franciszkanina, włoskiego kompozytora, organisty i chórmistrza, o. Bernardino Rizziego. Od 1925 roku pozostawał w kręgu Karola Szymanowskiego, który to namówił młodego kompozytora do kontynuowania nauki kompozycji w mekce neoklasycyzmu, Paryżu, gdzie Zygmunt Mycielski kształcił się (w l. 1928–1936) pod opieką Paula Dukasa oraz legendarnej pedagog, mistrzyni wielu polskich kompozytorów – Nadii Boulanger (z którą pozostawał później w wieloletniej przyjaźni). W tym czasie kompozytor działał również w Stowarzyszeniu Młodych Muzyków Polaków, którego był też prezesem w latach 1934–1936. Paryskie kontakty artystyczne kompozytora dały mu sposobność poznania m.in. Maurice’a Ravela, Igora Strawieńskiego, Florenta Schmitta, Alberta Roussela oraz wielu innych wybitnych postaci ówczesnego świata artystycznego, jak również ugruntowania postawy klasycznej w muzyce, definiowanej

francuskimi pojęciami *clarté latin* („łacińska przejrzystość”) oraz *le plaisir de l'oreille* („przyjemność słyszenia”; dosł. słyszenia i widzenia muzyki). Po powrocie do kraju Zygmunt Mycielski zajął się komponowaniem, krytyką i publicystyką muzyczną (m.in. artykuły na łamach „Kuriera Porannego”).

Okres wojny spowodował przełom egzystencjalny w życiu kompozytora. Uczestniczył on w kampanii wrześniowej, następnie (z pomocą Jánosza Esterházy’ego) przedostał się przez Węgry do Francji, by wstąpić w szeregi lekkiej brygady pancernej gen. Stanisława Maczka. Po przejściu przez kilka obozów jenieckich, m.in. stalag w Coëtquidan w Bretanii (gdzie skomponował offertorium *Fiat voluntas Tua*), został robotnikiem przymusowym kolejno u około dwudziestu niemieckich bauerów. W maju 1945 roku kompozytor przez Francję powrócił do kraju, gdzie włączył się energicznie w odbudowę życia muzycznego, w pierwszym rządzie współredagując ze Stefanem Kisielewskim dwutygodnik „Ruch Muzyczny”. Wstąpił także do Związku Kompozytorów Polskich, w którym później działał (wiceprezes w latach 1947–1948 i 1952–1954, prezes w latach 1948–1950, w okresie od 1985 do 1987 roku – członek prezydium Zarządu Głównego, w latach 1954–1957 i 1960–1983 – członek Komisji Kwalifikacyjnej; w innych latach – przewodniczący Sądu Koleżeńskiego, a także członek zarządu Funduszu Samopomocy Koleżeńskiej). Od 1965 roku był członkiem Rady Programowej Polskiego Wydawnictwa Muzycznego.

Od momentu zakończenia wojny Zygmunt Mycielski poświęcił się czterem równorzędnym dziedzinom: twórczości kompozytorskiej (w okresie tym nastąpiło ukształtowanie dojrzałego stylu) i pisarskiej, aktywności publicystyczno-muzycznej i redaktorskiej, a także szeroko pojmowanej działalności publicznej. Wszystkie te wymiary – modernistycznego kompozytora, wybitnego eseisty muzycznego, przenikliwego interpretatora historii i człowieka o niezachwianych wartościach etycznych – tworzyły jedność.

Kompozytor rozpoczął współpracę publicystyczną z „Odrodzeniem”, zamieszczał artykuły (cykl *Notatnik muzyczny*) w „Przeglądzie Kulturalnym”, publikował teksty na łamach „Tygodnika Powszechnego” oraz „Ruchu Muzycznego” (w latach 1946–1948 i 1957–1959 redaktor, w latach 1960–1968 redaktor naczelny). Od numeru 3. należał do redakcji pionierskiego czasopisma muzykologicznego „Res Facta” (1973–1980, redaktor naczelny: dr Michał Bristiger), później zaś „Rocznika Chopinowskiego” (1975–1986) i „Chopin Studies” (1985–1987).

Na twórczość literacką Zygmunta Mycielskiego składają się opowiadania, wybitne dzienniki i obszerna korespondencja (m.in. z Józefem Czapskim, Czesławem Miłoszem, Jarosławem Iwaszkiewiczem, Jerzym Andrzejewskim, Henrykiem Krzeczkovskim, Pawłem Hertzem, Nadią Boulanger, Andrzejem Panufnikiem, Marcelle de Manziarly).

Działalność honorowa Zygmunta Mycielskiego na polu muzyki realizowała się za sprawą corocznego udziału w pracach jury Konkursu Kompozytorskiego im. ks. Rainiera III w Monako (później Nagrody Muzycznej im. ks. Pierre'a). Osobnego omówienia wymaga działalność Mycielskiego jako polskiego inteligenta-konserwatysty w PRL. Kompozytor od 1952 roku do września 1968 roku był członkiem Rady Kultury (okresowo członkiem prezydium). Zaangażowanie w gremia z udziałem artystów i intelektualistów wypowiadających się w istotnych kwestiach dotyczących polityki państwa, jak również sygnowanie listów i petycji do władz kompozytor uznawał za kwestię należącą do obszaru etyki. W 1966 roku Mycielski wystąpił z Rady Programowej Teatru Wielkiego w Warszawie (która w zamyśle władz miała za zadanie ograniczyć wizjonerską koncepcję Bohdana Wodiczki, dyrektora Teatru Wielkiego), jako powód podając protest przeciw manipulacji przy uroczystościach Millenium Chrztu Polski. Aktywność Zygmunta Mycielskiego w związkach twórczych wyrażała się, oprócz wieloletniej działalności w Związku Kompozytorów Polskich, poprzez członkostwo w polskim PEN Clubie i liczne przyjaźnie z członkami Związku Literatów Polskich. Wyrazem protestu przeciwko zdjęciu z afisza *Dziadów* był list kompozytora do prezydium nadzwyczajnego zebrania Oddziału Warszawskiego Związku Literatów Polskich (z dn. 29 II 1968). Represją, która spotkała Mycielskiego za ten akt było odwołanie go ze stanowiska redaktora naczelnego „Ruchu Muzycznego” (10 IV tegoż roku). Dymisja została ostatecznie zatwierdzona po sformułowaniu przez Zygmunta Mycielskiego *Listu Otwartego do Muzyków Czeskich i Słowackich zrzeszonych w Związku Kompozytorów w Pradze i Bratysławie*, który kompozytor przesłał 1 IX 1968 roku do Czechosłowacji po wkroczeniu wojsk Układu Warszawskiego do Pragi (list został opublikowany w czeskim tłumaczeniu w tamtejszej prasie, po francusku w „Le Monde”, w oryginale zaś w paryskiej „Kulturze” w październiku 1968, w specjalnym zeszycie poświęconym wydarzeniom w Czechosłowacji¹⁴; w tymże miesiącu fragmenty listu odczytano także na antenie Radia Wolna Europa). W wyniku ogłoszenia listu Zygmunta Mycielskiego spotkały dalsze represje – wstrzymanie paszportu do krajów

zachodnich w latach 1968–1972 i zapisy cenzury na jego nazwisko we wszelkich publikacjach (czego przejawem było w pierwszej kolejności usunięcie jego nazwiska z *Małej encyklopedii muzycznej* PWN, 1968 i z międzynarodowego katalogu wydawniczego PWN i Ars Polony) oraz w audycjach radiowych i telewizyjnych, jak również na wykonanie jego muzyki (odwołanie wykonania *III Symfonii* „*Sinfonia breve*” w Filharmonii Narodowej, zaplanowanego na 1969 r.), formalnie uchylone dopiero w 1976 roku. W grudniu 1969 roku, po liście kompozytora do premiera Józefa Cyrankiewicza, częściowo cofnięto zakazy – kompozytor od 1970 roku mógł ponownie wyjeżdżać do Monako, publikował artykuły w „Ruchu Muzycznym” i „Tygodniku Powszechnym”, jego *III Symfonia* „*Sinfonia breve*” została nagrana archiwalnie dla Polskiego Radia. Powrót Mycielskiego jako kompozytora nastąpił w 1972 roku wykonaniami *III Symfonii* podczas „Poznańskiej Wiosny Muzycznej” i „Warszawskiej Jesieni” (z tej okazji PWN wydał partyturę utworu), w tym samym roku także – za sprawą prośby jaką Paweł Hertz złożył u Jarosława Iwaszkiewicza, ówczesnie redaktora naczelnego „Twórczości”, aby Mycielskiemu umożliwiono współpracę z tymże piśmie (ostatecznie niez zaakceptowanej przez Mycielskiego) – kompozytor mógł powrócić do pełnej aktywności publicystyczno-muzycznej (od 1973 stały cykl felietonów w „Ruchu Muzycznym”; członek kolegium redakcyjnego „Res Facta”). W 1971 roku Zygmunt Mycielski został laureatem Nagrody Jurzykowskiego w Nowym Jorku. W tymże roku był jednym z sygnatariuszy listu członków ZKP do władz partyjnych, Sejmu i Ministerstwa Kultury i Sztuki w sprawie uzdrowienia dydaktyki w Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej w Warszawie (z dn. 15 X 1971), wywołanego niedopuszczeniem przez władze Bohdana Wodiczki do stanowiska rektora uczelni. W 1974 roku kompozytor podpisał list 15 twórców i intelektualistów (tzw. List „15”; z dn. 12 XII) z apelem o równouprawnienie Polonii w ZSRR z Polonią w krajach zachodnich w zakresie dostępu do ojczyźnej kultury i szkolnictwa w języku polskim. W 1975 roku sygnował Memoriał 59 (z dn. 5 XII), wystosowany przez intelektualistów do władz państwowych w związku z projektowanym zapisem w konstytucji o kierowniczej roli partii i związku PRL z ZSRR. Od lat pięćdziesiątych Mycielski współpracował z paryską „Kulturą”, nieco później rozpoczął współpracę z Radiem Wolna Europa i drugoobiegowym czasopiśmie „Zapis” (pierwocinami „Zeszytów Literackich”), w 1957 roku był jednym z założycieli-współredaktorów liberalnego czasopisma popaździernikowej

inteligencji „Europa” pod redakcją Jerzego Andrzejewskiego (zatrzymanie przez cenzurę numeru pierwszego przyczyniło się do pierwszej fali wystąpień wybitnych twórców i intelektualistów z partii: Stanisława Dygata, Mieczysława Jastruna, Pawła Hertza, Jana Kotta, Adolfa Rudnickiego, Adama Ważyka, Juliusza Żuławskiego). Był współautorem rezolucji Związku Kompozytorów Polskich w sprawie przywrócenia Andrzejowi Panufnikowi praw obywatelskich (1977), w tym samym roku w jednym z artykułów postulował powrót na polskie estrady koncertowe dzieł Panufnika oraz Romana Palestra („Zapis”, 1977 nr 5). W 1978 roku podpisał się pod projektem założenia Towarzystwa Kursów Naukowych (idei KOR-u), w którym to przedsięwzięciu uczestniczył później jako wykładowca. Wspierał moralnie i materialnie wielu działaczy „Solidarności” (m.in. kontaktując się z Adamem Michnikiem), jego rady zasięgało wielu młodych opozycjonistów (w 1987 został laureatem Nagrody Solidarności za utwór *Liturgia sacra*).

Przez wiele lat Zygmunt Mycielski należał do konserwatywnego kręgu pisarzy i eseistów, który tworzyli Paweł Hertz, Stefan Kisielewski, Henryk Krzeczkowski (odbiciem dyskusji tego kręgu jest korespondencja z tymi twórcami), patronował im zaś Jerzy Andrzejewski, a z dalszego planu Jarosław Iwaszkiewicz.

Twórczość muzyczna Zygmunta Mycielskiego obejmuje utwory orkiestrowe (w tym 6 symfonii, *Lamento di Tristano* pamięci Karola Szymanowskiego), kameralne (m. in. 6 *Preludiów na kwartet smyczkowy i fortepian*), solowe (6 *Preludiów na fortepian* z 1954 r.), pieśni na głos i fortepian (cykle: 5 *Pieśni weselnych* do słów Brunona Jasińskiego, *Ocalenie* do słów Czesława Miłozza, *Krągły rok* do słów Jarosława Iwaszkiewicza, 8 *Pieśni do słów Zbigniewa Herberta*, pieśń *Brzezina* do słów Iwaszkiewicza), duże formy wokalnie-instrumentalne (*Nowy Lirnik Mazowiecki* do słów Pawła Hertza, *Liturgia sacra*, *Trzy Psalm*y w jęz. łacińskim, *Fragmenty* do słów Juliuszałowackiego), muzykę teatralną, filmową, radiową oraz opracowanie na orkiestrę 13 *Preludiów chorałowych Jana Sebastiana Bacha*. Dzieli się ona na dwa okresy. Cezurę wyznacza w niej rok 1960, kiedy to kompozytor, tworząc *II Symfonię* (rok później otrzymała ona *mention spéciale* – „specjalne wyróżnienie” na Konkursie Kompozytorskim im. ks. Rainiera III w Monako)¹², odrywa się od neoklasyczo-folklorystycznego stylu, wkraczając na grunt dojrzałej, wypracowywanej latami rygorystycznej techniki dźwiękowej, opartej na indywidualnie traktowanej dwunastodźwiękowości („system tablicowy”, „modulacja”).

Twórczość eseistyczna, w tym eseistyka muzyczna, historyczna, społeczno-polityczna, o sztuce, obejmuje artykuły oraz felietony i recenzje publikowane na łamach m.in. „Przeglądu Kulturalnego”, „Ruchu Muzycznego”, paryskiej „Kultury”, „Tygodnika Powszechnego”. Cztery książki gromadzą prawie cały dorobek Mycielskiego w tej dziedzinie: *Ucieczki z pięciolinii* (Warszawa 1957), *Notatki o muzyce i muzykach* (Kraków 1961), *Postludia* (Kraków 1977) oraz *Szkice i wspomnienia* (oprac. Paweł Kądziała, Warszawa 1999). Osobnym założeniem była, sygnowana pseudonimem Zyndram Wiśniowski¹³, niewydana antologia *Józef Piłsudski w świetle własnych wypowiedzi*, przygotowana dla Instytutu Literackiego w Paryżu.

Na unikatową diarystykę, w której introspekcja twórcza kompozytora łączy się z interpretacją historii i próbą zapisu upływającego czasu, składają się 22 zeszyty dziennika prowadzonego w latach 1949–1987 (wyd. w oprac. Zofii Mycielskiej-Golik: *Dziennik 1950–1959*, Warszawa 1999, *Dziennik 1960–1969*, Warszawa 2001, *Niby-dziennik*, Warszawa 1998; w oprac. Barbary i Jana Stęszewskich: *Niby-dziennik ostatni: 1981–1987*, Warszawa 2012). W dorobku Zygmunta Mycielskiego znajdują się również *Notatki z lat 1930–1931* (dziennik), notatki w kalendarzykach z czasów wojennych, ujęte w formę literacką *Notatki z czasów wojny* (1945) oraz zarysy wspomnień. Do memuarystyki należy *Pamiętnik* powstały około 1945–1950 roku.

Aktywność intelektualna Mycielskiego wyrażała się także na kartach obszernej epistolografii, która za sprawą precyzyjnej, zwięzłej, ważkiej artystycznie formy oraz bogactwa poruszanych przez autora problemów kojarzyła się często odbiorcom z muzyką Antona Weberna. Dotychczas edycji książkowej doczekały się jedynie listy kompozytora do Ludwika Erhardta i redakcji „Ruchu Muzycznego” (*Listy Zygmunta Mycielskiego do Ludwika Erhardta i redakcji „Ruchu Muzycznego” 1957–1986*, oprac. Ludwik Erhardt, Warszawa 2014). Poszczególne zbiory korespondencji, bądź w wyborze, bądź w całości (z Michałem Bristigerem, Dodą Conradem, Andrzejem Czajkowskim, Józefem Czapskim, Pawłem Hertzem, Anną Iwaszkiewiczową, Jarosławem Iwaszkiewiczem, Janem Pawłem II, Stefanem Kisielewskim, Zofią Lissą, Witoldem Małcużyńskim, Józefem Mehofferem, Marią Mycielską z d. Szembek, Zofią Mycielską-Golik, Andrzejem Panufnikiem, Andrzejem i Elżbietą Stojowskimi) opublikowano

na łamach „Kamertonu”, „Ruchu Muzycznego”, „Twórczości” i „Zeszytów Literackich” oraz na stronie www.imit.org.pl (w opracowaniu Beaty Bolesławskiej-Lewandowskiej, Ludwika Erhardta, Michała Klubińskiego, Alicji Ma-trackiej-Kościelny, Zofii Mycielskiej-Golik, Kingi Pomes, Anny Romaniuk, Radosława Romaniuka i Andrzeja Szypuły). Aktualnie przedmiotem opracowania naukowego jest korespondencja kompozytora z Nadią Boulanger i Pawłem Hertzem (oprac. Michał Klubiński) oraz z Jarosławem Iwaszkiewiczem (oprac. Radosław Romaniuk).

Do wydania przygotowywany jest tom rozmów o twórcy oraz druga część korespondencji Zygmunta Mycielskiego i Andrzeja Panufnika (oba tomy w opracowaniu Beaty Bolesławskiej-Lewandowskiej, 2017).

Do twórczości *stricte* literackiej Zygmunta Mycielskiego zalicza się kilkanaście opowiadań i innych małych form literackich (publikowanych m.in. w zbiorze *Ucieczki z pięciolini*), zarys powieści o rodzie Ossolińskich, wpi-sywane na kartach partytur wiersze, tryptyk sceniczny *Bogowie – Królowie – Krowy* (*Bogowie*, sztuka opublikowana w „Dialogu”, 1959 nr 12) oraz libretto do niezrealizowanego oratorium według sztuki Karola Huberta Rostworowskiego *Miłosierdzie*.

Twórczość muzyczna, krytyczno-muzyczna i literacka kompozytora jest od pewnego czasu przedmiotem wzmożonych badań (powstało już pięć prac magisterskich, w przygotowaniu są dwie prace doktorskie, książka habilitacyjna oraz monografia Mycielskiego-kompozytora). Analityczne studia dotyczące techniki dźwiękowej oraz poszczególnych rodzajów utworów muzycznych kompozytora (w szczególności symfonii i pieśni) zostały zawarte w dwóch księgach pokonferencyjnych (*Melos, Logos, Etos*, red. Krystyna Tarnawska-Kaczorowska, Warszawa 1987; *Twórczość Zygmunta Mycielskiego jako dziedzictwo kultury polskiej i europejskiej*, red. Grzegorz Oliwa, Rzeszów 2008), artykuły poświęcone myśli o muzyce Zygmunta Mycielskiego znalazły się zaś w tomie *Krytyka muzyczna: teoria, historia, współczesność*, red. Michał Bristiger et al., Zielona Góra 2009. Nieocenioną rolę w propagowaniu postaci i dzieła Zygmunta Mycielskiego spełnia od lat rzeszowski periodyk „Kamerton”, publikując szkice o kompozytorze, wspomnienia, korespondencję, artykuły naukowe i fragmenty prac akademickich. Jego założyciel i redaktor naczelny, Andrzej Szypuła, popularyzuje wiedzę o kompozytorze także poprzez organizowanie w regionie rzeszowskim koncertów, konferencji i debat.

Postawa ideowa Zygmunta Mycielskiego wyrażała się w pojęciach: „modernizm”, „konserwatyzm”, „kultura europejska”. Elementarną ideą jego niepokoju egzystencjalnego i twórczego było danie świadectwa ciągłości kultury europejskiej w jej wymiarze duchowym i skonfrontowanie jej z niepokojącym regresem wartości w czasach modernizmu, przy założeniu zgłębiania, propagowania, jak również współtworzenia tej epoki rozumem oraz „szkiełka i oka”.

Jako pozbawiony majątku i zdeklasowany po II wojnie światowej arystokrata, Zygmunt Mycielski skupił się na tym, co określone zostało jako udział w „długim trwaniu kultury polskiej” – ocaleniu jej wartości w sytuacji kataklizmów dziejowych i politycznego zniewolenia. Koncentrował się na działalności, która przypominała o swobodzie wyborów etycznych i estetycznych polskich Europejczyków. Ważnym wymiarem twórczości muzycznej, działalności publicystyczno-muzycznej, eseistyki, diarystyki i epistolografii Zygmunta Mycielskiego była próba zdefiniowania roli sztuki w XX wieku, relacji pomiędzy abstrakcyjną formą, wyrazem duszy a zadaniem społeczno-etycznym dzieła sztuki, przy wielkim hołdzie dla poprzednich epok, z prymatem kultury XVI–XVIII wieku. W refleksji o kulturze XX wieku, w szczególności w aspekcie zakorzenienia jej w dawnych stuleciach, Zygmunt Mycielski był pisarzem wyjątkowym.

Archiwum Zygmunta Mycielskiego zdumiewa wszechstronnością. Artysta uprawiał wiele gatunków i form. Pieczołowicie gromadził wszelkie szkice, notatki, listy, zdjęcia, zaproszenia, rysunki, pamiątki rodzinne, które razem świadczą o jego bogatym życiu twórczym i intelektualnym, wielu zainteresowaniach, o ostrości widzenia problemów, głębokiej refleksji nad kondycją kultury i postawami polskiego intelektualisty wobec wyzwań XX wieku, a także o znakomitej pamięci o etosie i tradycji formacji arystokratycznej, z której się wywodził.

UKŁAD KATALOGU

Prezentowany katalog stanowi pierwszą publikację obejmującą całość dorobku Zygmunta Mycielskiego. Strukturę katalogu, adekwatną do bogactwa i różnorodności materiałów, wyznacza układ tematyczno-chronologiczny, ujęty w następujące działy: 1. Materiały biograficzne (w tym źródła do genealogii rodziny Mycielskich, umowy, rachunki, kalendarzyki),

2. Dokumentacja działalności organizacyjnej kompozytora, 3. Twórczość muzyczna, 4. Twórczość literacka, 5. Publicystyka i wystąpienia, 6. Korespondencja (listy przychodzące, wychodzące, korespondencja wzajemna innych osób), 7. Luźne notatki, 8. Materiały historyczne (w tym listy zbiorowe i postulaty do władz), 9. Materiały dotyczące recepcji postaci i dzieła kompozytora, 10. Varia, 11. Rękopisy i maszynopisy obce w Archiwum Zygmunta Mycielskiego. Spośród opracowywanych materiałów wyodrębniono dwa zbiory tematyczne: związane ze szczególną rangą dokumentów (dokumentacja relacji Zygmunta Mycielskiego z Konkursem Kompozytorskim w Monako) oraz z planami kompozytora dotyczącymi wydania konkretnych materiałów (dokumenty dotyczące życia i twórczości Marii Modrakowskiej).

W ramach poszczególnych opisów zastosowano głównie kolejność tematyczną, w mniejszej części alfabetyczną (korespondencja) i chronologiczną (głównie materiały historyczne). Osobną strukturę opisu posiadają materiały nutowe, w których jednostkę rękopiśmienną stanowi pojedynczy rękopis. Zyskały one układ według rodzajów muzyki, odpowiadający standardom przyjętym w encyklopediach muzycznych: 1. utwory instrumentalne (orkiestrowe, kameralne, solowe), 2. utwory wokально-instrumentalne (pieśni na głos i fortepian, utwory z chórem), 3. muzyka sceniczna, 4. muzyka teatralna, 5. muzyka filmowa, 6. muzyka radiowa, 7. szkice (do utworów nieukończonych), 8. juvenilia, 9. opracowania, 10. materiały warsztatowe (w tym tablice do systemu wysokości dźwięku). W prezentacji materiałów nutowych występuje najpierw autograf (w kolejności: partytura, głosy), następnie szkice.

Na opis bibliograficzny składają się:

- Opis skrócony (tzw. główka), zawierający sygnaturę stałą, skrót języka rękopisów (wyłączywszy rękopisy muzyczne), datę powstania, postać zapisu muzycznego (partytura¹⁴, wyciąg fortepianowy, głosy), rodzaj zapisu rękopiśmiennego (rękopis, odpis rękopiśmienny, maszynopis, kopia maszynopisu), rodzaj rękopisu (tylko w przypadku rękopisów muzycznych: autograf, szkice), wymiary, liczbę kart, liczbę stron zapisanych (tylko w przypadku rękopisów muzycznych), liczbę listów, rodzaj zeszytu (kołonorotnik), oprawę (tektura, płótno, półpłótno, półskórek).
- Ujęty w nawiasy kwadratowe, ujednoliczony przez autora opracowania, tytuł rękopisu lub zbioru rękopisów, z zaznaczeniem autorstwa

bądź przynależności do Archiwum Zygmunta Mycielskiego (w przypadku funkcjonowania tytułów dwujęzycznych podano tytuł w języku polskim oraz języku obcym, rozdzielone znakiem równoważności; w przypadku tytułów i nazw rosyjskojęzycznych zastosowano transliterację na alfabet łaćniński), niekiedy rok powstania utworu i materiału; w przypadku utworów muzycznych podano tonację i obsadę, niekiedy rok powstania utworu (dla odróżnienia identycznych tytułów utworu) oraz informację o autorze tekstu.

- Hasło informujące o rodzaju utworu (w przypadku rękopisów muzycznych).
- Opis szczegółowy materiałów w jednostce rękopiśmiennej (z podaniem daty powstania i numerów kart oraz dodatkowymi uwagami); w przypadku rękopisów nutowych opis rozszerzono, uwzględniając szczegółową obsadę utworu i wykaz części, rodzaj oprawy rękopisu, rodzaj i markę papieru nutowego (liczbę systemów na stronie, znak wydawniczy), opis strony tytułowej i tytułów nagłówkowych, dedykacje, pojawiające się w rękopisie datowanie i miejsce powstania, pieczęcie, określenia temp, zmiany w tekście nutowym, szczególne uwagi wpisywane do nut, dodatkowe elementy występujące w zapisie (rysunki, wiersze, listy), rodzaje narzędzi zapisu (pióro, ołówek, kredki, flamastry) wraz z kolorem; w opisach rękopisów muzycznych zamieszczono informację o wszystkich utworach składających się na dany rękopis; podano także informację o pochodzeniu tekstu wykorzystanego w utworze, ewentualnie innego materiału muzycznego, w oparciu o który dany utwór jest zbudowany.
- Wykaz kart niezapisanych (w przypadku rękopisów niemuzycznych).
- Dodatkowe uwagi, dotyczące głównie strukturalnej relacji danego utworu z innym utworem.
- Informacja o wydaniu utworu (publikacje książkowe określono skrótem „wyd.”, publikacje w czasopiśmie skrótem „opubl.”), ewentualnie o prawykonaniu i nagraniu (utwory muzyczne).
- Wykaz literatury (w przypadku tablic wysokości dźwięku, wymagających szczegółowego objaśnienia systemu kompozytorskiego).
- Informacja o przynależności materiałów do Archiwum Zygmunta Mycielskiego.
- Proweniencja.

- Sygnatura akcesyjna.
- Odnośniki (w przypadku rękopisów muzycznych), kierujące odbiorcę w stronę utworów/rękopisów powiązanych z danym rękopisem (innych rękopisów utworu, innych wersji utworu, wykorzystania materiału utworu w innym utworze).

Katalog uzupełniają indeksy (nazwisk oraz dzieł kompozytora), a także wykaz skrótów.

Autor serdecznie dziękuje wszystkim osobom, które przyczyniły się do powstania niniejszego katalogu, pozostając w szczególnej wdzięczności wobec wieloletnich depozytariuszy i darczyńców spuścizny Zygmunta Mycielskiego dla Biblioteki Narodowej, Pani Barbary Stęszewskiej i Profesora Jana Stęszewskiego. Zasługi Państwa Stęszewskich w zakresie wieloletniej opieki nad zbiorami, uzupełnienia spuścizny, jak również badania i popularyzacji tejże kolekcji, pozostaną już na zawsze nieocenione. Autor miał zaszczyt otrzymać wielokrotne wyrazy poparcia, życzliwości i pomocy merytorycznej przy realizowanym przez niego zadaniu opracowania i skatalogowania tej spuścizny. W niewygasłej pamięci autora pozostanie także postać Profesora Michała Bristigera, przyjaciela Zygmunta Mycielskiego, który zgodził się przygotować recenzję wydawniczą tejże publikacji.

Szczególne podziękowania autor kieruje do Pana Kustosza Andrzeja Kaszleja z Zakładu Rękopisów Biblioteki Narodowej za opiekę merytoryczną nad tym przedsięwzięciem oraz fascynujące wprowadzanie go w „szaleństwo katalogowania”¹⁵. Wyrazy wdzięczności należą się również Pani dr Beacie Bolesławskiej-Lewandowskiej z Instytutu Sztuki PAN, autorce opracowania korespondencji Zygmunta Mycielskiego z Andrzejem Panufnikiem.

Autor wyraża nadzieję, że niniejsza publikacja okaże się użytecznym narzędziem podczas sukcesywnie rozwijających się w naszym kraju badań nad twórczością muzyczną i pisarską Zygmunta Mycielskiego.

Michał Klubiński

Przypisy

- * Rozszerzona wersja wstępu do opublikowanego przez Bibliotekę Narodową *Katalogu Rękopisów Biblioteki Narodowej* tom 24: *Archiwum Zygmunta Mycielskiego*, Warszawa 2017.
1. Niewielkie kolekcje rękopisów muzycznych Zygmunta Mycielskiego w kraju znajdują się w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie (Archiwum Kompozytorów Polskich), Centralnej Biblioteki Nutowej w Warszawie oraz archiwum Polskiego Wydawnictwa Muzycznego w Krakowie. Wśród zagranicznych większych zbiorów rękopisów i dokumentów Mycielskiego należy wymienić kolekcję zamku w Montrésorze (należącego obecnie do rodziny Reyów). Pojedyncze rękopisy muzyczne Mycielskiego są częścią spuścizny Nadii Boulanger. Przechowywane są one obecnie w Bibliothèque nationale de France (Département de la Musique) w Paryżu. Lokalizację poszczególnych zespołów kolekcji korespondencji Mycielskiego omawiam w przypisie 8.
 2. Wśród nich znajduje się rękopis listu Karola Szymanowskiego do Anny z Potockich Branickiej (Paryż, 18 IV 1936), zob. sygn. III 14398, k. 57.
 3. P. sygn. IV 13997, akc. 020388. Mycielski sporządził także specjalny „testament” kierowany do Związku Kompozytorów Polskich, w którym prosi zarząd organizacji o opiekę nad jego mieszkaniem, fortepianem oraz przebiegiem uroczystości pogrzebowej.
 4. Niewielka część spuścizny, w tym głównie materiały dotyczące członków rodów Mycielskich i Szembeków, trafiła do spokrewnionej z kompozytorem Doroty Mycielskiej (1939–2007). Jej syn, historyk Maciej Mycielski (obecnie dr hab. związany z Instytutem Historycznym UW), uporządkował wstępnie i uzupełnił ową część o archiwalia z dworu wiśniowskiego oraz korespondencję kompozytora z Janem i Heleną Mycielskimi. Materiały te najprawdopodobniej zostaną przekazane przez Macieja Mycielskiego do Archiwum Zygmunta Mycielskiego w Bibliotece Narodowej.
 5. Później prof. dr hab.
 6. Część materiałów przekazał muzykologom kilka miesięcy przed śmiercią sam Mycielski, pozostała część trafiła do depozytariuszy po śmierci kompozytora, po wstępnym uporządkowaniu i identyfikacji zbioru (zwłaszcza w zakresie autorstwa listów kierowanych do Mycielskiego) przez Stanisława Kołodziejczyka, wieloletniego przyjaciela kompozytora. Dowodem na to są m.in. jego dopiski na końcu wielu listów. Zagadkę dla archiwistów stanowi domniemane istnienie kilku rękopisów Mycielskiego przechowywanych w mieszkaniu kompozytora przy ul. Chmielnej przez jego innego przyjaciela, Andrzeja Szewczyka.

7. W kolekcji Zakładu Zbiorów Muzycznych znalazły się rękopisy: *6 Pieśni na orkiestrę, 11 Symfonii, 111 Symfonii „Sinfonii breve”, v Symfonii*, fragmentu *Wariacji na orkiestrę smyczkową, 5 Preludiów na kwartet smyczkowy i fortepian*, pieśni z cyklu *Ocalenie, 8 Pieśni do słów Zbigniewa Herberta*, pieśni *Napisane wczesnym rankiem, Missy brevis* (pierwotnej postaci *Liturgii sacra*) oraz muzyki do sztuk teatralnych: *Tai Yang budzi się, Najpiękniejsze oczy świata, Zakon krzyżowy*.
 8. Listy te zostały włączone do Archiwum Zygmunta Mycielskiego. W zbiorach Zakładu Rękopisów znajdują się ponadto większe zbiory listów Zygmunta Mycielskiego do: Grażyny Bacewicz, Wandy Bacewicz, Aleksandra Janty-Polczyńskiego, Marii Modrakowskiej, Jerzego Turowicza oraz pojedyncze listy do: Zbigniewa Herberta, Ludwika Heringa, Stanisława Lorentza, Haliny i Artura Rodzińskich, Zdzisława Sierpińskiego, Ireny Szymańskiej, Eustachego Świeżawskiego, Eugenii Umińskiej, Aleksandra Wata. Większe zbiory listów Zygmunta Mycielskiego znajdują się w następujących polskich księżnicach i archiwach: korespondencja z Pawłem Hertzem (obustronna) w Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie; listy Z. Mycielskiego do Jerzego Andrzejewskiego, Marii Andrzejewskiej i Agnieszki Andrzejewskiej – tamże; do Jarosława Iwaszkiewicza w Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku; do Józefa Czapskiego (część) w Bibliotece Książąt Czartoryskich w Krakowie; do matki, Marii Mycielskiej (z d. Szembek) w Bibliotece Jagiellońskiej. Wśród zagranicznych większych zbiorów korespondencji i dokumentów Mycielskiego należy wymienić: obszerny zbiór listów kompozytora do Nadii Boulanger (Bibliothèque nationale de France w Paryżu, Département de la Musique), do Marcelle de Manziarly (Biblioteka Polska w Paryżu), do Jerzego Giedroycia, Zofii Hertz, Zygmunta Hertza i Józefa Czapskiego (częściowo) – wraz z rękopisami artykułów Mycielskiego dla „Kultury” (Instytut Literacki, Paryż, Maisons-Laffitte).
 9. Zob. akc. 10350 t. 1 i 2, mf. 89138–89139.
 10. Niezwykła atmosfera plenerów w majątku Mycielskich kazała Zygmuntowi Mycielskiemu jeszcze przed wojną „przechrzcić” Wiśniową na Barbizon Wiśniowski, analogicznie do francuskiej szkoły pejzażu wiejskiego z połowy XIX wieku.
 11. „Kultura”, nr 253, *Zeszyt specjalny poświęcony wydarzeniom w Czechosłowacji*, październik 1968, s. 210–211, <http://static.kulturaparyska.com/attachments/3c/05/d2ed-db4e924ef9330of6c23dd259e9cf5ce126e0.pdf#page=107>.
 12. W rzeczywistości była to jedyna ówczesnie przyznana nagroda.
 13. Na fakt, iż Mycielski w niektórych latach stosował pseudonim podczas publikowania w „Kulturze” zwróciła uwagę Beata Bolesławska-Lewandowska. Idąc tropem badaczki, można stwierdzić, iż pierwszy człon pseudonimu – Zyndram – wskazuje na postać Zyndrama z Waszkowic, słynnego rycerza uwiecznionego przez Jana Matejkę w *Bitwie pod Grunwaldem*. Na obrazie Zyndram próbuje mieczem odciąć płaszcz
-

Ulryka von Jungingena (z motywem krzyża), ze zdumieniem orientuje się jednak, iż to półnagi niewolnik zadaje (włócznie św. Maurycego) ostateczny cios wielkiemu mistrzowi krzyżackiemu. Symboliczny wyraz tej sceny (jak również inne filiacje) odnoszą się niewątpliwie do konserwatywnej postawy Zygmunta Mycielskiego wobec ówczesnej „Solidarności”.

14. Pod pojęciem partytury rozumiemy zapisy na więcej niż jeden instrument.
15. W nawiązaniu do tytułu książki Umberto Eco, wyd. pol., przeł. Tomasz Kwiecień, Rebis, Poznań 2009.